מילון מושגים ספרותיים לעיתון

הגדרה · איך משלבים בכתבה · שאלה לטקסט · תרגול

תלמיד · מושגים

העיתון הספרותי השיתופי

יצרה: רוית ראש בן ישי

שם: _____ כיתה: _____ תאריך: _____

חלק א' – דמות ועלילה

מושג	הגדרה	איך משלבים בעיתון
דמות עגולה	דמות מורכבת שיש לה כמה צדדים, סתירות פנימיות ועולם רגשי עשיר, ולכן היא יכולה להפתיע את הקורא.	בריאיון עם דמות עגולה שאלו שאלות שחושפות סתירה: "אמרת כך, אבל עשית אחרת – איך זה מסתדר?"
דמות שטוחה	דמות שנבנית סביב תכונה אחת בולטת ואינה משתנה; לעיתים היא משמשת כטיפוס או כרקע.	בכתבה החדשותית אפשר להציג דמות שטוחה כ"קול מן הרחוב" – ולשאול למה המחבר בחר לא להעמיק בה.
דמות דינמית	דמות שעוברת שינוי משמעותי במהלך היצירה – בהבנה, בערכים או בהתנהגות.	כתבו "פרופיל לפני ואחרי": שני תיאורים קצרים של הדמות וציטוט שמסמן את נקודת השינוי.
דמות סטטית	דמות שנשארת בעיקרה כפי שהייתה מתחילת היצירה ועד סופה, גם אם עוברים עליה אירועים.	בטור דעה אפשר לטעון שהיעדר השינוי הוא עצמו האמירה של היצירה.
קונפליקט	מאבק או התנגשות שמניעים את העלילה: בין דמויות, בין דמות לחברה, בין דמות לגורל, או בתוך נפשה של הדמות.	הכתבה החדשותית בנויה מטבעה על קונפליקט: הציגו את שני הצדדים כ"עמדות" וצטטו כל צד.
אקספוזיציה	פתיחת היצירה, שבה הקורא מכיר את הדמויות, את המקום ואת המצב שממנו תצא העלילה.	השתמשו באקספוזיציה כחומר לפסקת הרקע בכתבה: "כדי להבין מה קרה, צריך לחזור להתחלה".
שיא	הנקודה שבה המתח בעלילה מגיע לרמתו הגבוהה ביותר, ומשם הדברים מתחילים להיפתר או להתפרק.	השיא הוא "החדשה" של הכתבה המרכזית – פתחו בו את הליד ורק אחר כך חזרו לרקע.
תפנית	שינוי חד ובלתי צפוי בכיוון העלילה או במצבה של הדמות, שמשנה את המשמעות של מה שקרה קודם.	כותרת בנוסח "מהפך:" מתאימה לתפנית; הסבירו בגוף הכתבה מה השתנה ולמה זה חשוב.
סוף פתוח	סיום שאינו פותר את כל השאלות ומשאיר לקורא להחליט מה יקרה או מה המשמעות.	מדור "מה יקרה מחר?" או טור דעה שמציע המשך אפשרי – ומנמק אותו מתוך הטקסט.

חלק ב׳ – מבנה ומספר

מושג	הגדרה	איך משלבים בעיתון
מספר	הקול שמספר את הסיפור. המספר אינו הסופר – הוא דמות או קול שהסופר יצר.	בבדיקת עובדות שאלו: האם אפשר לסמוך על המספר? כתבו זאת בכתבה כ"לפי עדותו של המספר...".
מספר יודע־כול	מספר שאינו דמות בסיפור ויודע הכול: מחשבות של כל הדמויות, העבר והעתיד.	בכתבה אפשר לצטט את המספר יודע־הכול כ"מקור בכיר" שמגלה מה שהדמויות עצמן מסתירות.
נקודת מבט	העמדה שממנה רואים את האירועים: דרך עיניה של דמות מסוימת, של המספר או של קבוצה.	כתבת משנה יכולה לספר שוב את האירוע המרכזי מנקודת מבט של דמות אחרת – ולהראות מה השתנה.
זמן סיפור וזמן מסופר	זמן מסופר הוא משך האירועים בעולם היצירה; זמן סיפור הוא כמה מקום הם תופסים בטקסט. הפער ביניהם מראה מה חשוב למחבר.	בציר זמן חזותי סמנו איפה היצירה "מאטה" ואיפה היא "דוהרת", וכתבו מה זה מלמד.
חלל	פער מכוון במידע שהיצירה משאירה – משהו שלא נאמר, ועל הקורא להשלים אותו מתוך רמזים.	מבנה "חקירה עיתונאית" מתאים לחלל: הציגו את הרמזים והציעו השערה מנומקת למה שלא נאמר.
מקום (חלל) ואווירה	המקום שבו מתרחשת היצירה והתחושה שהוא יוצר; לא רק רקע, אלא חלק מהמשמעות.	בכתבת מסע או ביומן תארו את המקום דרך החושים – ריח, קול, אור – וקשרו אותו למצב הנפשי של הדמות.
מוטיב	פרט, תמונה, מילה או רעיון שחוזרים כמה פעמים ביצירה, ובכל חזרה מקבלים משמעות עמוקה יותר.	אינפוגרפיקה "איפה הופיע?" – סמנו כל הופעה של המוטיב וכתבו מה השתנה בה.

חלק ג׳ – לשון ציורית

מושג	הגדרה	איך משלבים בעיתון
ניגוד	העמדה של שני דברים מנוגדים זה מול זה – דמויות, מקומות, צבעים, רגשות – כדי להבליט את שניהם ולחדד משמעות.	טבלת השוואה בשני טורים היא דרך עיתונאית מצוינת להציג ניגוד; הוסיפו שורת "ומה זה אומר?".
דימוי	השוואה מפורשת בין שני דברים שונים בעזרת מילת השוואה (כמו, כ־, דומה ל־), כדי להאיר תכונה משותפת.	בכותרת משנה או בכיתוב לתמונה אפשר להשתמש בדימוי מתוך היצירה ולהסביר אותו בגוף הכתבה.
מטפורה	העברת משמעות ממקום אחד לאחר בלי מילת השוואה: הדבר "הוא" משהו אחר, וכך נוצרת תמונה דחוסה ועשירה.	מטפורה מהיצירה יכולה להפוך לכותרת חזקה; בגוף הכתבה "פרקו" אותה: מה התחום המקורי ומה הועבר.
האנשה	מתן תכונות אנושיות – רגש, דיבור, מחשבה – לדבר שאינו אדם: חפץ, נוף, בעל חיים או רעיון.	בריאיון דמיוני אפשר לראיין את הדבר המואנש: "שאלנו את הנהר מה ראה באותו לילה".
סמל	דבר מוחשי (חפץ, צבע, מקום, בעל חיים) שמייצג ביצירה רעיון מופשט גדול ממנו, מעבר למשמעותו המילולית.	הרכיב החזותי יכול להיות הסמל עצמו – ציור או תצלום שלכם – עם כיתוב שמסביר מה הוא מייצג.
אירוניה	פער בין מה שנאמר למה שמתכוונים, או בין מה שמצופה למה שקורה בפועל.	טור דעה עם מעט אירוניה יכול להיות חד ומשעשע – אבל הקפידו שהקורא יבין את הכוונה האמיתית.
אנלוגיה	הקבלה בין שני מצבים, דמויות או סיפורים שדומים במבנה שלהם, כך שאחד מאיר את השני.	האנלוגיה היא הכלי הטבעי של עיתון חוצה יצירות: בכתבה המרכזית הציגו כיצד מצב ביצירה אחת מקביל למצב ביצירה אחרת.

חלק ד' – דרמה

מושג	הגדרה	איך משלבים בעיתון
דיאלוג	שיחה בין שתי דמויות או יותר; בדרמה הוא הכלי העיקרי שדרכו מתקדמת העלילה ונחשפות הדמויות.	ציטוט קצר מדיאלוג הוא "עדות" מצוינת בכתבה חדשותית: מי אמר, למי, ובאיזה רגע.
מונולוג	דברים ארוכים שאומרת דמות אחת, לעיתים לעצמה, וחושפים את מחשבותיה, ספקותיה ורגשותיה.	טור דעה בקולה של דמות יכול להיות מעין מונולוג: נמקו את הבחירות שלכם מתוך דבריה ביצירה.
הערות במה	הוראות המחזאי שאינן נאמרות על הבמה: תיאור תפאורה, תנועה, טון דיבור, שתיקות, כניסות ויציאות.	בכתבה חדשותית השתמשו בהערות הבמה כ"תיאור הזירה": מה ראו העדים, איך נראה החדר, מה נשמע.
אירוניה דרמטית	מצב שבו הקהל יודע משהו חשוב שהדמות על הבמה אינה יודעת, ולכן כל מילה שלה נשמעת אחרת.	מדור "מה הם לא ידעו" בעיתון יכול לחשוף לקוראים את הפער בין הקהל לדמויות.
דמות מנוגדת	דמות שתכונותיה הפוכות לאלה של הדמות הראשית, ולכן היא מבליטה אותן ומחדדת את הקונפליקט.	ריאיון כפול עם שתי הדמויות זו מול זו יוצר כתבת משנה מרתקת.

חלק ה' – שירה

מושג	הגדרה	איך משלבים בעיתון
דובר בשיר	הקול שמדבר בשיר – "האני" של השיר. הדובר אינו בהכרח המשורר עצמו, אלא דמות שהשיר יוצר.	בריאיון דמיוני אפשר לראיין את הדובר בשיר, ולשאול אותו על מה שהוא רואה, זוכר ומרגיש.
בית	קבוצת שורות בשיר שמופרדת משאר השיר ברווח, בדומה לפסקה בפרוזה; לכל בית לעיתים נושא או תפקיד משלו.	בציר זמן או באינפוגרפיקה הציגו את התנועה מבית לבית – מה משתנה בכל אחד.
חרוז	הדמיון בצליל בסופי מילים, בדרך כלל בסוף שורות, שיוצר מוזיקליות ומחבר בין מילים במשמעות.	בכתבה אפשר להראות כיצד החרוז "מחתן" בין שתי מילים ולשאול מה הקשר ביניהן.
משקל	סידור קבוע של הברות מוטעמות ובלתי מוטעמות בשורות השיר, שיוצר קצב חוזר.	בכתבת משנה אפשר להקריא שורה בקול, לסמן את ההטעמות ולבדוק אם הקצב רגוע, נוקשה או דוהר – ומה זה אומר על הרגש.
תקבולת	חזרה על מבנה תחבירי או על רעיון בשתי שורות או יותר, לעיתים במילים אחרות, כדי להדגיש או להעשיר.	כותרת בנויה כתקבולת קצרה ("ביום – רעש. בלילה – שקט.") תופסת את העין ומזמינה קריאה.
פנייה ישירה	מצב שבו הדובר פונה אל נמען מסוים – אדם, מקום, אלוהים, הטבע – ולא רק מתאר.	מכתב למערכת מתאים לפנייה ישירה: כתבו מכתב תשובה בשם הנמען של השיר.

תרגול – התאימו מושג להגדרה

כתבו ליד כל מושג את האות של ההגדרה המתאימה.

#	מושג	האות		הגדרה
1	סמל	____	א	דמות שנשארת בעיקרה כפי שהייתה מתחילת היצירה ועד סופה, גם אם עוברים עליה אירועים.
2	מספר	____	ב	הוראות המחזאי שאינן נאמרות על הבמה: תיאור תפאורה, תנועה, טון דיבור, שתיקות, כניסות ויציאות.
3	הערות במה	____	ג	העמדה שממנה רואים את האירועים: דרך עיניה של דמות מסוימת, של המספר או של קבוצה.
4	פנייה ישירה	____	ד	דמות שנבנית סביב תכונה אחת בולטת ואינה משתנה; לעיתים היא משמשת כטיפוס או כרקע.
5	דמות שטוחה	____	ה	דבר מוחשי (חפץ, צבע, מקום, בעל חיים) שמייצג ביצירה רעיון מופשט גדול ממנו, מעבר למשמעותו המילולית.
6	דמות דינמית	____	ו	השוואה מפורשת בין שני דברים שונים בעזרת מילת השוואה (כמו, כ־, דומה ל־), כדי להאיר תכונה משותפת.
7	אירוניה דרמטית	____	ז	הקול שמספר את הסיפור. המספר אינו הסופר – הוא דמות או קול שהסופר יצר.
8	דימוי	____	ח	מצב שבו הקהל יודע משהו חשוב שהדמות על הבמה אינה יודעת, ולכן כל מילה שלה נשמעת אחרת.
9	דמות סטטית	____	ט	דמות שעוברת שינוי משמעותי במהלך היצירה – בהבנה, בערכים או בהתנהגות.
10	נקודת מבט	____	י	מצב שבו הדובר פונה אל נמען מסוים – אדם, מקום, אלוהים, הטבע – ולא רק מתאר.

בחרו שני מושגים ותכננו איך תשלבו אותם בכתבה המרכזית שלכם: